

KARELIA-AMMATTIKORKEAKOULU
Viestinnän koulutusohjelma

Pihla Liukkonen

ELÄMÄNKAARI-VALOKUVANÄYTTELYN KUVIEN TULKINTAA

Opinnäytetyö
Marraskuu 2016

OPINNÄYTETYÖ
Marraskuu 2016
Viestinnän koulutusohjelma

Länsikatu 15
80110 JOENSUU
Keskuksen puhelinnumero
013260600

Tekijä(t)
Pihla Liukkonen

Nimeke
Elämänkaari -valokuvanäyttelyn kuvien tulkintaa

Tiivistelmä

Tutkin Elämänkaari-valokuvanäyttelyn teosten avulla kuvanlukutaitoa sekä katsojan ja valokuvan välistä vuorovaikutussuhdetta sosiosemiotillisesta näkökulmasta. Sosiosemiotiikka painottaa kulttuurin merkitystä kuvantulkinnassa.

Käytännön työnä toteutin valokuvanäyttelyn, josta valikoitui neljä teosta, joihin keskityin havainnoissani. Syvähaastattelin viittä eri elämäntilanteessa olevaa ihmistä. Haastattelut valikoituivat iän, sukupuolen ja elämäntilanteen perusteella. Minulla oli fenomenologinen tutkimusote, joka perustuu luonnolliseen ja arkiseen otteeseen tutkimustilanteessa. Käytännön työssä kehitin kameratekniikan osaamista sekä kuvankäsittelytaitoja, opin myös lisää painotuotteiden vaatimuksista. Pyrin käyttämään luovasti käytössäni olevia mahdollisuuksia painotuotteiden osalta, jonka painotalo Punamustan kanssa solmittu sponsorisopimus mahdollisti.

Havainnoissa kävi ilmi, että valokuvaa pidempään katsottuaan, ihmiset löytävät uusia merkityksiä valokuvista ja teos alkaa ”keskustella” katsojan kanssa. Elämäntilanne ja aiemmat kokemukset ohjaavat tulkintojamme, tämä tuli todistettua nyt myös käytännön tasolla.

Kieli
suomi

Sivuja
Liitteet
Liitesivumäärä

Asiasanat
Kuvanlukutaito, fenomenologinen tutkimus, valokuvanäyttely

THESIS
November 2016
Degree Programme in communication
Länsikatu 15
FI 80110 JOENSUU
FINLAND
Telephone number of The Centre
013260600

Author(s)
Pihla Liukkonen

Title
The interpretation of Photographs in the Elämäнкаari Photographic Exhibition

Abstract

This thesis focuses in visual literacy. I realised a photo exhibition titled Life cycle. The major objective of this thesis was to observe the relationship between the visual image and the viewer and the photographs from the viewpoint of social semiotics. Social semiotics stresses the importance of culture in image interpretation.

The practical part of the work was an exhibition of photographs. From the exhibition, four works were selected, which were then showed to five people in different life situations. I had a phenomenological research approach, which is based on the natural and everyday occasions to investigate situation. In practical work I developed camera technology and image graphics skills, as well as requirements for printed material. I tried to be creative with the options available for printed materials. Printing house Punamusta sponsored all the artwork for the exhibition.

The observations showed when people view the photographs for longer, they find new meanings in them, and the work begins to "discuss" with the viewer. Life and previous experience guide our interpretations, now this is also proven in practice.

Language
Finnish

Pages
Appendices
Pages of Appendices

Keywords

Visual literacy, phenomenological research, photography exhibition

Sisältö

1	Johdanto	5
2	Valokuvanäyttelyn toteutus	5
3	Kuvanlukutaito.....	7
3.1	Kuvanlukutaidon merkitys.....	7
3.2	Visuaalinen lukutaito.....	9
3.3	Havaitseminen.....	10
4	Semiotiikka.....	12
4.1	Merkityksen tutkiminen	12
4.2	Merkityksen muotoutuminen.....	13
4.3	Myytti	14
4.4	Syntagma ja paradigma.....	15
4.5	Denotaatio ja konnotaatio.....	16
4.6	Roland Barthes: Punctum ja studium	16
5	Sosiosemiotittainen näkökulma	17
5.1	Merkitysten muotoutuminen sosiaalisessa elämässä.....	17
5.2	Teoksen nimen vaikutus tulkintaan	19
5.3	Tunteiden vaikutus kuvan tulkintaan	20
6	Fenomenologinen tutkimus kokemuksen tutkiminen	21
7	Havainnot syvähaastattelujen pohjalta.....	22
7.1	Haastattelun lähtökohdat.....	22
7.2	Onni?	23
7.3	Mielikuvitusmetsä	26
7.4	Minä valitsin sinut	27
7.5	Eheys.....	29
8	Lopuksi.....	31
	Lähdeluettelo	32

1 Johdanto

Visuaalisesta lukutaidosta alettiin puhua Suomessa 1980-luvulla. Kuvanlukutaito ja visuaalinen lukutaito nivoutuvat osaksi yleisimmin käytettyä medialukutaitoa. (Seppänen 2001, 19.) Elämme massiivisen kuvatulvan äärellä ja onkin alettu puhumaan kuvaperusteisesta yhteiskunnasta. Kuvat alkavat olla yhtäläinen viestinnän väline verbaalikielen kanssa (Pienimäki 2013, 42).

Tutkin kuvanlukutaitoa sosiosemiotillisesta näkökulmasta. Sosiosemiotiikka painottaa kuvatulkinnan kulttuurista merkitystä. Sosiosemiotiikka on kiinnostunut kokemuksista ja kontekstuaalisista ulottuvuuksista (Räsänen 2015, 255). Toteutin valokuvanäyttelyn Elämänkaari, joka järjestettiin huhtikuussa 2016 kahvila Nandassa Mikkelissä. Valokuvanäyttelyn kokonaisvaltainen suunnittelu ja toteuttaminen on ollut opinnäytteeni toiminnallinen osuus. Opiskellessani Kasvatustieteen perusopintoja Jyväskylän yliopistossa sain idean elämänkaaren vaiheet läpikäyvistä valokuvista.

Valitsin teosten joukosta neljä teosta, joiden kautta tutkin ihmisten reaktioita, kokemusta sekä teoksen ja katsojan välillä syntyvää vuorovaikutussuhdetta. Syvähaastattelujen pohjalta tein havaintoja kuinka ihmiset tulkitsevat kuvia ja löytävät kuvista uusia merkityksiä niitä pidempään tutkiessaan. Kulttuurisesti opitut tavat vaikuttavat ensimmäisiin tulkintoihin joita teemme kuvista. Elämäntilanne ja omat aiemmat kokemuksemme muokkaavat ajatuksiamme ja sitä mitä merkityksiä kuvalle annamme.

2 Valokuvanäyttelyn toteutus

Olen itse kiinnostunut valokuvaamisesta 2010, sen jälkeen olen käynyt useampiakin video- ja valokuvaamiseen liittyviä kursseja. Kun Karelian Ammattikorkeakoulussa oli mahdollista toteuttaa toiminnallinen opinnäyte, päätin toteuttaa valokuvanäyttelyn. Opiskellessani Kasvatustieteen perusopintoja Jyväskylän yliopistossa sain idean elämänkaaren vaiheet läpikäyvistä valokuvista.

Tutustuin elämänkaariteoriaan ja ideat kuvista alkoi hahmottua. Keskeinen ajatus Eriksonin (1962,1982, 181,271) kahdeksanvaiheisen persoonallisuuden kehitysteoriassa on, että kehitys tapahtuu kussakin vaiheessa tunnusomaisten kriisien ja onnistuneiden ratkaisujen kautta. Erik H. Eriksonin elämänkaariteorian mukaiset kehitysvaiheet ovat seuraavat:

- **Vauvaikä:** perusluottamus ↔ perusturvattomuus
- **Varhainen leikki-ikä:** itsenäisyys ↔ epäily, häpeä
- **Myöhäinen leikki-ikä:** aloitteellisuus ↔ syyllisyys
- **Varhainen kouluikä:** ahkeruus ↔ alemmuus
- **Nuoruusikä:** identiteetti ↔ roolien hajaannus
- **Varhaisaikuisuus:** läheisyys ↔ eristäytyminen
- **Keski-ikä:** tuottavuus ↔ lamaantuminen tai huolenpito ↔ käpertyminen
- **Vanhuus:** minän eheys ↔ epätoivo

Kuvat sijoittuvat noihin ikäkausiin ja suurin osa Eriksonin teorian mukaisista kehitysvaiheista tapahtuu ennen aikuisuutta. Järjestin yhdeksän kuvauspäivää, joissa otin huomioon mm. seuraavat asiat: maskeeraukset, puvustukset, mallien etsiminen, kuvauspäivien organisointi, kuvauspaikkojen etsiminen ja teknisten asioiden huomioon ottaminen kuvauspaikoilla. Kuvausten jälkeen kävin kahvila Nandassa Mikkelissä mittaamassa kaikki seinät, joihin tauluja kiinnitettiin. Sovin Joensuussa toimivan painotalon Punamustan kanssa opinnäytteeni sponsoinnista. Punamustan sopimuksen myötä minulle tarjoutui tilaisuus suunnitella kuvia erilaisille materiaaleille. Kuvia tulostettiin näyttelyyn mm. alumiinille, metallille, lastulevyille, Viscom-levylle ja akryylille. Näyttelyn pystytys päivä oli pitkä. Kahvilassa ei ollut valmiina valoja töiden valaisuun, rakensin itse näyttelyn valaistuksen jo olemassa olevilla valoilla ja osan hommasin näyttelyä varten. Valaisulla oli todella suuri merkitys näyttelyn kokonaisuuden kannalta. Värilämpötila vaikutti huomattavasti kuvien tunnelmaan. Valaisimien valon värilämpötila oli 3000 kelviniä. Tässä projektissa kameran teknisten ominaisuuksien hallintaan ja salamavalojen käyttöön tuli varmuutta lisää.

Tavoitteena valokuvanäyttelyn toteutuksessa oli kehittää omia taitojani kuvajana. Kehityin mm. seuraavilla osa-alueilla: kameran teknisten ominaisuuksien

hallitseminen, mallin ohjaus, valaisu ja kuvankäsittely. Kuvankäsittelyssä ohjelmistoina oli Adopen Photoshop ja Lightroom.

Pyrin pitämään kuvissa tietynlaisen arkirealismen ja suurin osa kuvattavista sai esimerkiksi itse päättää miten he pukeutuvat kuviin. Rekvisiitat ovat pääasiallisesti kuvattavilta itseltään. Kuvauspaikat kävin etsimässä ennakkoon.

3 Kuvanlukutaito

3.1 Kuvanlukutaidon merkitys

Visuaalisen kulttuurin tutkija Seppäsen (2005) mukaan käsitettä kuvanlukutaito käytetään jo niin monissa yhteyksissä, että voidaan puhua kehitettävissä olevasta taidosta. Kuvanlukemisen sijaan voidaankin puhua kuvan tulkinnasta, kokemisesta ja havainnoinnista. Kuvan tulkinta ja havainnointi ovat vain johonkin pisteeseen asti kuin 'itsestään syntyvää'. Tiedostamattomat tavat ja kulttuuriset merkitykset ohjaavat meitä kuvien ensimmäisissä tulkinnoissa. Ennen kuin edes tiedämme mistä on kyse, projisoimme kuviin merkityksiä. Symbolinen systeemimme antaa meille merkitykset, se jäsentää ajatteluamme ja on läheisessä yhteydessä arvostuksen ja ajattelun mekanismeihin. Se mitä kuvassa on, ei siinä näy. Merkityshakuisuus ohjaa havaintojamme. (Kuusamo 1990, 15-16.)

Avaan visuaaliseen lukutaitoon ja semiotikkaan liittyviä käsitteitä ja niiden yhteyksiä kuvanlukutaitoon. Kuinka ihmiset luovat merkityksiä kuvien välille ja miten kuvan merkitys muuttuu kun merkityksiä pohditaan näyttelyssä teosten äärellä. Elämäntilanne on käsite, johon kokemuksia peilataan. Elämäntilanteessa on erilaisia ulottuvuuksia, jotka kaikki vaikuttavat kokemuksen hetkeen (Perttula, Latomaa 2006, 116-119). Perehdyn fenomenologiseen tutkimukseen, jonka mukaan kokemus on merkityssuhde. Fenomenologia perustuu luonnolliseen asenteeseen ja tutkimusta tukee arkipäiväinen tapa kokea elämäntilannetta (Perttula, Latomaa 2006, 137).

Kun suoritin syvähaastatteluja neljästä valitsemastani teoksesta, tämä ilmiö oli hyvin havaittavissa. Symbolinen systeemi, kulttuuriset merkitykset ja kuvien tarkempi tarkkailu antoivat kuville syvällisempiä merkityksiä kaikkien haastateltavien kohdalla. Oma elämäntilanne vaikutti voimakkaasti kuvien tulkintaan.

Merkitykset kuvallisuuden ja visuaalisuuden välillä ovat lähellä toisiaan, mutta suhde on epäsymmetrinen, sillä; ”*Kaikki kuvallisuus on visuaalista, mutta kaikki visuaalinen ei ole kuvallista.*” Seppänen on rajannut kuvallisuuden tarkoittamaan representaatioina valokuvia, piirroksia, tietokonekuvia, maalauksia ja niin edelleen. (Seppänen 2001, 37.)

Seppäsen (2005, 86) mukaan on tärkeää, että visuaaliset merkit ymmärretään representaatioiksi. Representaatio -käsitteen avulla erilaiset merkkijärjestelmät, kulttuuri, vuorovaikutus ja kuvien merkitykset voidaan sitoa osaksi kuvaa. Representaatiot ovat toiminnallisia, joku tuottaa lopputuloksen, representaatioita kulutetaan ja käytetään sekä ne johdattavat tulkinnalliseen prosessiin.

Taidefilosofi Anthony O’Hearin mukaan ihmisen ja taideteoksen välinen silta, jonka avulla kommunikoimme teosten kanssa kehittävät kokemuksen ja maailmanarvioimisemme tapoja ja auttavat meitä ymmärtämään itseämme. Miten taideteokset kommunikoidessaan asettavat meidät kasvokkain ihmisten välisten suhteiden ja todellisuuden kanssa. Taideteosten avulla hahmotamme maailmaa toisenlaisen todellisuuden kautta ja käytämme muutakin kuin rationaalista päätelyä. Pääsemme osalliseksi uudenslaisiin todellisuuden osiin. (Venkula 2003, 40-41.)

Kaikki haastateltavat alkoivat ”keskustella” kuvissa olevien ihmisten kanssa ja miettiä heidän ajatuksiaan ja päämääriä. Vuorovaikutusta katsojan ja valokuvan välillä oli mielenkiintoista seurata. ”Keskustelut” poikivat erilaisia merkityksiä ja ajatuksia teoksista ja niissä esiintyvistä ihmisistä, tilanteista ja kulttuurisista merkityksistä. Roland Barthes (1980) puhui kirjassaan *Valoisa huone*, että valokuva voi olla kolmenlaisen toiminnan kohteena: olla kohteena, tehdä, katsoa.

Michael Freemanin (2001, 34) mukaan valokuvaaminen ja kuvien lukeminen rikastuttavat toisiaan. Kamera on ilmaisuväline ja mitä enemmän tiedät valokuvaamisen prosessista, sitä helpompaa on ymmärtää toisten valokuvaajien tavoitteita ja tutkia heidän töitään. Tämä taas kehittää visuaalista lukutaitoa ja omaa ammatillista otetta kuvaamiseen ja kuvien tulkintaan.

3.2 Visuaalinen lukutaito

Visuaalinen lukutaito on Seppäsen (2001, 15-16) mukaan visuaalisten järjestysten tajua ja perusteltua tulkintojen tekemistä niistä. Monet visuaaliset esitykset esimerkiksi valokuvat, avautuvat luonnostaan, mutta niiden yhteydet erilaisiin järjestyksiin ja merkityksen muodostumisen mekanismit jäävät kuitenkin piiloon. Visuaalinen lukutaito omaa kaksi ulottuvuutta.

Visuaalinen lukutaito alkaa jo lapsuudesta. Lapsi havainnoi maailmaa ja ymmärtää kuvia ja kuvien merkityksiä jo ennen kuin osaa välttämättä kielellisesti ilmaista itseään. Tämä on niin sanottu primaarinen lukutaito. Esimerkkinä on paljon käytetty sitä, että lapsi ymmärtää hymyilevän ihmisen kuvan tarkoittavan iloisuutta ja hyväksyntää. Tämä on kulttuurisesti opittu taito. (Oittinen & Tuomainen 2007, 64.)

Toisaalta valokuva toimii myös kulttuurisena esityksenä, representaationa ja visuaalisena järjestyksenä. Visuaalisen lukutaidon omaava tajuaa erilaiset visuaaliset järjestykset, pystyy kommunikoimaan niistä toisten kanssa ja pystyy tuottamaan visuaalisia esityksiä itse. Visuaaliset järjestykset ohjaavat meitä koko ajan. Visuaalinen järjestys voi viitata elinympäristöömme tai yksittäiseen teokseen, vaikka valokuvaan. Valokuvaan liittyy paljon kulttuurisia merkityksiä ja väline itsessään sisältää visuaalisia järjestyksiä. Järjestykset voivat liittyä myös esitettävien asioiden esittämisen tapoihin, kuten esimerkiksi miten esitetään etnisiä vähemmistöjä tai eri sukupuolia. (Seppänen 2001, 34.)

Näkemisen fysiologia tulee melko nopeasti vastaan. Katseen erottelukyky ja näkökenttä ovat rajalliset. Silmä havaitsee vain kapean alueen sähkömagneet-

tisten säteilyjen aallonpituuksista. Katsomista muokkaavat kulttuuriset normit ovat kuitenkin visuaalisten järjestysten kannalta olennaisempia. Esimerkiksi meidän kulttuurissamme on kohteliasta katsoa silmiin jutellessamme, pitkä katse voi kuitenkin tuntua tuijotukselta. Katseen varassa tapahtuvaan vuorovaikutukseen sisältyy visuaalisia järjestyksiä. Katsominen on merkityksiä välittävää ja normatiivista toimintaa. (Seppänen 2001, 35.) Kiinnitämme kuvissakin usein huomion ihmiskasvoihin. Kuvassa 5, Minä valitsin sinut (s. 28), kuvasta ei välttämättä ensin hahmotettu muuta kuin silmät ja siitä katse lähti vaeltamaan ja havaittiin myös kuvassa olevan miehen hahmon.

Ihminen muokkaa ja rakentaa visuaalista ympäristöään. Ihmisten tekemät kuvalliset esitykset yhteiskunnassa ovat siis aina inhimillisen toiminnan tulosta: Valokuvaaja kuvaa, graafikko tekee visualisointeja ja taittaja taittaa. Esimerkiksi lehden ilme ja mitä siinä näytetään, on aina ihmisen takana. Heitä kaikkia ohjaavat säännökset, julkilausutut ja sanattomat sopimukset, mitä lehden sivuille päätyy, mitä näytetään ja mitä jätetään näyttämättä. (Seppänen 2001, 35.)

3.3 Havaitseminen

Hatva (2009, 15) käy läpi väitöskirjassaan havaitsemisen peruslinjoja. Havaitsemme ympäristöämme jatkuvasti. Elämme visuaalisessa maailmassa, jossa visuaaliset viestit rytmittävät arkeamme. Erilaiset symbolit ohjaavat toimintaamme, kuten liikennemerkkit. Kartoitamme koko ajan ympäristöämme nopeilla silmän liikkeillä. Aktiivinen huomiointi aktivoi näköaivoja ja valitsee alajärjestelmiltä sopivaa tietoa. Visuaaliseen työmuistiin mahtuu sekunnissa kolme objektiä. Asioiden voidaan kuvata eri tavoin: matemaattisesti, visuaalisesti tai sanallisesti. Kuvaustapa täytyy valita sen mukaan, mitä informaatiota halutaan käyttää ja kuinka se on järkevin kuvata. Kaikki nämä eri koodit voivat kattaa samaa informaatiota. Havaintoprosessissa data kompressoituaan ja tiivistetään visuaalisen kentän muistiedustukseksi. Aiemmat havainnot ja tiedot vaikuttavat millaiseksi merkitys muotoutuu.

Kosslyn (1996) painottaa havaitsemisen teoriassaan, että kuvittelu on yksi havaitsemisen tärkeä osa. Objektit ovat näkökentän eri osissa, osittain peittyneinä. Kuinka ihmiset muuten tunnistaisivat objekteja? Kuvittelun avulla näkymätön osa lisätään havaittuun kokonaisuuteen. Visuaalinen kuvittelu ja havaitseminen toimivat yhdessä ja ne perustuvat samoihin piileviin prosesseihin: aivoista on käytössä samoja järjestelmiä ja alueita. Tutkija Pylyshynin mukaan havaintoja tehtäessä tiedostamattomalla päättelyllä on niissä suuri merkitys. Havainto on ikään kuin uudelleen löydetty menneisyys. Aivot noudattavat sääntöjä, joihin tulkinta nojaa. (Hatva 2009, 16.)

Silmä koodaa valon eri piirteitä verkkokalvoillemme. Viestit yhdistyvät aivoissa abstrakteiksi maailman presentaatioiksi merkityksellisinä kuvina. Näköaisti on ihmistä valtavasti kuormittava aisti. Nukkuessaan ihminen sulkee tuon informaatiokanavan, pakkaa ja muokkaa tietoa muistiin. Ihmisen muistissa ei ole riittävästi tilaa tallentamaan kaikkea havaitsemaamme. Vaistolla ja emootioilla on suuri merkitys siihen, mitä säilömuistiin tallentuu ja kuinka aivot niitä työstävät. Unen aikana nukkumistilassa syntyy uusia assosiaatioita, kun tahdonalaiset tavoitemielteet siirtyvät syrjään. Unessa aineistona ovat omat elämyksemme: muistikuvat ja mieleen painaumat. (Hatva 2009, 17-18.)

Kun havaitsemme, alamme tulkita. Kuvaajan tekemien valintojen pohjalta alamme tulkita kuvia. Valintojen kautta saavutetaan merkitysulottuvuus. Kun tulkitsemme kuvaa, alamme muuttaa sen merkityksiä sanoiksi. Sanojen kautta havaitseminen muuttuu epäilyiksi tai toteamuksiksi, tietämiseksi tai arvaamiseksi. Skeemastosta, joka koostuu aikaisempien kokemusten antamista merkityksistä, löytyy muistikuvia ja tunnistan kuvassa esiintyviä tilanteita, objekteja ja tunnelmia. (Hietaharju 2010, 104.)

4 Semiotiikka

4.1 Merkityksen tutkiminen

Yksi semiotiikan tutkimuksen merkitys on tutkia kommunikaatiota ja merkitysten muodostumista. Kuvien merkitys on erilaista kuin muiden aistien välityksellä ja verbaalisesti koettu tieto. Visuaalisesta viestinnästä saa apua viestien nopealle käsittelylle. Hyvin ehdollistettu sommittelu, värikoodaukset ja oikein ”pakatut” kuvat auttavat lähes huomaamatta viestin perille menoa. Verbaalinen kuvaaminen ja kuvallinen esittäminen ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja auttavat käsitysten luomisessa. Tähän liittyvät myös tietäminen ja havaitseminen. Semanttiset piirteet karakterisoivat ärsykkeen merkitystä viitaten käsitteellisiin, konnotatiivisiin, denotatiivisiin ja assosiativisiin merkityksiin. (Hatva 2009, 41.)

Semiotiikkaa pidetään tärkeänä osana visuaalisen kulttuurin, kuvanlukutaidon ja median tutkimuksessa. Semiotiikan keskeisimpiä käsitteitä voi käyttää apuna kuva-analyysissä. Semiotiikka kietoutuu representaation käsitteeseen niin vahvasti, että sitä ei voi sivuuttaa. Jo 1950-luvulta lähtien semiotiikka on ollut tärkeä tutkimusmetodi mediakuvien tulkinnassa. Valokuvatutkimuksen kannalta merkittävä semiotikko on Roland Barthes. (Seppänen 2005, 106.)

Materiaalinen ydin eli kameran sisälle syntynyt jälki yhdistää kaikkia valokuvia. Tätä voidaan tutkia yhteiskunnassa monestakin näkökulmasta, mutta semiotiikka on usein valokuva- ja mediatutkijoiden näkökulma. He käyttävät indeksisyyden käsitettä tutkiessaan valokuvia. Indeksisyys on prosessi, jonka tuloksena materiaalinen ydin syntyy. Ikonisuus eli kuvan visuaalinen esittävyys kulkee usein rinta rinnan indeksisyyden kanssa. Valokuvat ovat konventionaalisia eli siihen vaikuttavat aina sisällölliset valinnat ja tekniset ehdot. (Seppänen 2014, 79, 82.)

Doing Family Photography (2010) tutkimuksessa Gillian Rose kuvaa tuntemusta. Haastateltavat puhuivat kuvista, jotka esittivät heidän läheisiään, ikään kuin ne olisivat heidän kuviaan. Haastatellut sanoivat ”tässä on isäni”, eivätkä ”tämä valokuva esittää isääni”. Materiaalisen ytimen takia kokemus muodostuu lähei-

seksi, etenkin läheisten esittämät kuvat: ihmiset tuntevat valokuvien kiinnittyvän esittämäänsä asiaan poikkeuksellisella tavalla. Vanhemmat kantavat lastensa kuvia kalentereiden ja lompakkojen välissä, omaa ruumistaan lähellä. Visuaalinen kokemus eli valokuva saa rinnalleen materiaalisen merkityksen. (Seppänen 2014, 86.)

Haastatteluissa sekä muissa havainnoissani kävi ilmi, että ihmiset löysivät kuvistani samastumisen kohteita. Valokuvat herättivät paljon tunteita ja keskustelua. Materiaalisen ytimen avulla ihmiset tunsivat kiinnittyvänsä kuviin eri tavoin. Toki kun aiheena oli elämänkaaren eri vaiheet, kuvista löytyi samastumisen kohteita vauvasta vaariin.

4.2 Merkityksen muotoutuminen

Semiotiikan käsite semanttinen avaruus koostuu ominaisuuksien jatkumoista ja niiden välisistä yhteyksistä. Kognitiivisessa psykologiassa tämä luokittelu viittaa ihmisaivojen tapaan taltioida ja järjestää tietoa. Jatkumoiden vastakohtaiset ääripäitten kuten ruma-kaunis -jatkumo, välissä on ominaisuuksien aste-eroja. Ominaisuudet eivät rajoitu vain visuaalisiin ominaisuuksiin. Modernissa semiotiikassa ajatellaan, että kuvallisilla merkeillä on jokin erityisluonne. Se perustuu jonkinasteiseen näköisyyteen (ikonisuuteen) ja kaksoismerkitykseen: muotoon (plastiseen) ja sen merkitykseen (indeksiseen). Kuvan tulkintaan tarvitaan aina koodi, joka yhdistää semanttisia ja syntaktisia merkitsijöitä. Koodit päätellään tai opitaan. (Hatva 2009, 43-44.)

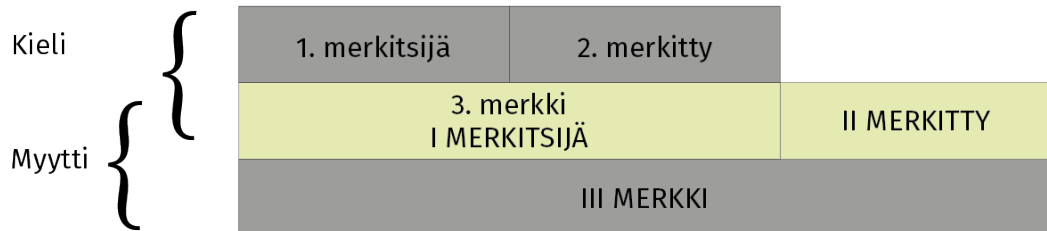
Goldsmithin (1984) mukaan ihmishahmo herättää aina huomiota, erityisesti kasvot, suu ja silmät. Semanttinen painotus ilmenee voimakkaana huomion suuntautumisena esimerkiksi kuvitellun liikkeen ja katseen suunnan vaikutuksena. Katseentutkimuksessa on käynyt ilmi, että kasvonilmeiden lukeminen on tärkeää inhimillisessä vuorovaikutuksessa. (Hatva 2009, 51.) Kuvassa 6 (s. 30) nähdään ilmeikkään näköinen vanha nainen. Tässä kuvassa katse kiinnittyi suullaan olevaan suuhun. Myös liike havaittiin tässä kuvassa.

Kulttuuri ohjaa omalta osaltaan havaintojamme ja on luonut merkityspohjaa elämäämme. Marjo Räsänen (2015, 166) sanoo, että kokemuksellisen mallin mukaan taidekokemus syntyy kuvaajan ja katsojan identiteettien kohtaamisessa, kun tutkitaan teosta. Valokuvan tekijän ja katsojan kulttuurit kohtaavat, teos toimii siltana heidän välissään. Teoksen aistivoimainen vastaanottaminen käynnistää tulkintojen tekemisen. Katsojan havainnot, aiemmat kokemukset ja elämäntilanne vaikuttavat tulkintaan. W.J.T. Michell (1942, 28) sanoo, me haluamme tietää mitä kuvat tarkoittavat ja mitä ne tekevät: kuinka ne kommunikoivat kanssamme merkkien ja symbolien avulla. Minkälainen voima kuvilla on vaikuttaa ihmisten käytökseen ja tunteisiin. Katse ja näköaisti sinänsä on meille elintärkeä aisti, vaikka eläisimme täysin kuvattomassa kulttuurissa. (Seppänen 2001, 19.)

4.3 Myytti

Visuaalisen kulttuurin merkityksen huomasi Roland Barthes jo 1950-luvulla. Hän kirjoitti siitä jo ennen television aikakautta. Barthes oli ensimmäinen, joka liikkui vähän tutkitulla maaperällä. Barthes on jo 1960-luvulta saakka pyrkinyt kirjoittamaan moniselitteisesti. Moniselitteisyys on avittanut näkemyksiä, joiden mukaan mitkä tahansa tulkinnat ovat mahdollisia. Myytit ovat osa ihmisten jaettua tietoisuutta ja kulttuurin keskeinen rakennusaine. Myytti on Barthesin mukaan luonnoksi muuttunutta historiaa. Varsinkin mainonnassa käytetään hyödyksi yhteiskunnan myyttejä. Miten myyttiset merkitykset toimivat, on yksi semiotiikan tehtävistä. Myytin toimintaa selvittävä kaavio (kuva 1) on yksi Barthesin kuuluisista malleista. Siinä yhdistyy saussurelaisen semiotiikan termit merkki, merkitsijä ja merkitty, mutta termit on asetettu kahteen tasoon. Myytin tason merkitsijäksi tulee kielen tason merkki, josta tulee myytin tason merkitsijä, joka on osa myyttistä merkitystä ja merkkiä. Käytännössä myytin ja kielen tasot sekoittuvat toisiinsa, eikä niitä voida täysin erottaa toisistaan. Myytti ei ole mekaaninen. Jos otetaan verbaalikielen sana ”nainen”, tulee meille joku mielikuva naisesta ja siihen liitetystä merkityksestä. Nainen on merkitsijä ja kun se liitetään osaksi myytin tasoa, tulee sanasta ”nainen”, myytin merkitsijä. Tässä myyttisenä esimerkkinä toimii lausahdus: ”Nainen ratissa”. Merkityn ja merkitsijän muodostaman

”nainen” alkaa toimia merkitsijänä, jonka merkitty on ”kehno ajotaito”. (Seppänen 2001, 112-114.)

Kuva 1: Myytin toiminta Roland Barthesin (1994, 178) mukaan.

4.4 Syntagma ja paradigma

Syntagma ja paradigma ovat käsitteitä, jotka kuvaavat merkkien välisiä suhteita. Syntagma muodostuu kokonaisuuden merkeistä ja niiden yhdistelmästä, jotka kuvaan on valittu. Kuvassa 2 (s. 19) tyttö istuu metsässä kannon päällä, valkoinen mekko yllään, siivet selässään. Nämä elementit luovat yhdessä merkityksen kuvalle. Jos joku elementti poistetaan, kuvan merkitys muuttuu. Paradigma on yksikköjoukko, joilla on jokin yhteinen ominaisuus. Semiotiikassa paradigalla tarkoitetaan sanan suhdetta toisiin samanlaisiin sanoihin (Vuorinen 1997, 66). Kuvassa 2 (s. 19) tytöllä on päällään leninkien paradigmasta valkoinen mekko. Paradigmaattiset valinnat ja syntagmojen rakentaminen on niin itsessään selvää kuvaajan työtä, että niihin ei edes kiinnitetä kauheasti huomiota. Valintoja tehdään koko ajan esimerkiksi kameran, kuvaustilanteen ja kuvan näkökulmasta. Kuvaajan on osattava kuvaustilanteessa valita kameraan sopiva aukon, valotusajan, polttovälin, valotustapojen ja tiedostomuotojen muodostamista paradigmoista. Kamera on itsessään syntagmaattinen kokonaisuus. Kuvankäsittelyohjelmassa joudumme jälleen valitsemaan erilaisista paradigmoista: värien määrä, koko, resoluutio ja niin edelleen. Kuvaustilanteessa syntagmaattinen kokonaisuus on esimerkiksi studiokuvaustilanteessa ihmisten päällä olevat vaatteet. Niitä voidaan vaihdella ja valita esimerkiksi housujen paradigmasta farkut. (Seppänen 2005, 127-129.)

Kysyin 36 vuotiaalta naiselta kuvasta 2 (s. 19), mitä kuva mielestäsi viestii? Hän vastasi: ”Raikkautta ja puhtoisuutta. Lasten herkkyyttä. Tääkin vois olla erilainen jos siellä ois vaikka satunnainen roska. Siihen tulis lisää kontrastia. Se ei ois-kaan enää satumetsä, vaan satumetsä jossa on särö.” Tässä juuri on kyse siitä, miten kuvan merkitys muuttuu, jos kuvaan lisätään tai poistetaan joitain elementtejä.

4.5 Denotaatio ja konnotaatio

Semiotikko Roland Barthesin (1984) mukaan kuvan merkitys muodostuu kahdesta tasosta denotaatiosta ja konnotaatiosta. Denotaatio viittaa ilmeisiin merkityksiin. Jos kuvassa on polkupyörä, se mielletään polkupyöräksi. Konnotaation tasolla polkupyörä saa toissijaisia merkityksiä kuten ’ jopo ’, tunnemerkityksiä, ’minulla oli jopo nuorena ’. Konnotaatio määräytyy katsojan kulttuuristen arvojen sekä subjektiivisten tuntemusten kautta. Valokuvaa pidetään suhteellisen objektiivisena todellisuuden esityksenä. Tämä on yksi tyypillinen valokuvan konnotaatio. Konnotaatioiden pohdinta ja myyttikritiikki tarjoavat mahdollisuuden purkaa itsestään selviä merkityksiä ja ymmärtää kuvaa kulttuuriseksi konstruktioksi. (Seppänen 2001, 116-117.)

Kuvantekijä voi muuttaa konnotaatiota esimerkiksi muuttamalla kuvakulmien paradigmaa. Esimerkiksi alakulmasta kuvattuna henkilö liitetään arvokkuuden, voimakkuuden tai ylpeyden konnotaatioon. Myös valaistuksella on vaikutusta kuvan konnotaatioon. (Hatva 2009, 41-42.)

4.6 Roland Barthes: Punctum ja studium

Roland Barthes (1980) puhuu kirjassaan *Valoisa huone* valokuvan tulkinnassa käytettävistä teemoista, studium ja punctum. Studium on yleistä kiinnostusta aiheuttava. Jos valokuva ei aiheuta muuta kuin kohteliasta kiinnostusta, siinä ei ole punctumia. Punctum aiheuttaa katsojassa ’pistoksen’ ja saa aikaan voimak-

kaampia tuntemuksia. Punctum voi aiheuttaa myös kipeitä tuntemuksia katsojan omiin kokemuksiin pohjautuen. Kun nämä kaksi teemaa on eroteltu, on niitä helpompi tarkastella erillisinä osatekijöinä. (Barthes 1979, 33, 48.)

Kuvassa 3 esiintyy raskaana oleva nainen. Huomasin, kuinka lapsettomuudesta kärsivä ihminen koki selvästi punctumin valokuvaa katsellessaan. Heräsi omat kipeät tunteet ja kokemukset lapsettomuudesta.

5 Sosiosemiotinen näkökulma

5.1 Merkitysten muotoutuminen sosiaalisessa elämässä

Sosiosemiotiikka painottaa kuvatulkinnan kulttuurista merkitystä. Sosiosemiotiikka on kiinnostunut kokemuksista ja kontekstuaalisista ulottuvuuksista. Tämä tarkoittaa, että visuaalisia esityksiä ja taideteoksia tarkastellaan sosiokulttuurisina konstruktioina, jotka ilmentävät normeja ja arvoja. Sosiosemiotuksessa lähestymistavassa korostetaan kuvien herättämien merkitysten yhteyksiä sosiaaliseen elämään, kun niitä tulkitaan mediassa, taiteessa ja ympäristössä. Pääkysymykset ovat katsojan ja kuvan välinen suhde, totuusarvo, ilmaisukeinot ja käytetyn median suhde merkityksiin. Kuvantulkinnessa sosiosemiotinen näkemys on merkityspotentiaali, joka tarkoittaa, että taideteos ei todennu ilman katsojaa, joka tuottaa tietyssä kontekstissa sen merkityksen. Erilaiset ilmaisukeinot, kuten esitystapa ja tyylit suuntaavat kuvien lukemista. Teokset voivat johtaa erilaisiin tulkintoihin, mutta eivät ihan mihin tahansa. Ulkopuolelta tulevat sisällölliset tekijät ohjaavat myös kuvien tulkintaa. (Räsänen 2015, 255.)

Representaation muodot ovat sosiosemiotisen teorian mukaan historiallisesti kehittyneitä ja eri kulttuurit painottavat niitä eri tavoin. Eri instituutioissa, kulttuureissa ja sosiaaliryhmissä visuaalisuuden merkitys on vaihdellut eri aikoina. Nykyisin taloudelliset ja yhteiskunnalliset tekijät, kuten globaalitalous, teknologia ja kulttuurien moninaisuus, asettavat uusia vaatimuksia modaliteeteille. Modaliteetin käsitteellä tarkoitetaan sitä, miten totena jokin representaatio, esimerkiksi

valokuva esitetään. (Räsänen 2015, 258.) Valokuvaa pidetään kulttuurissamme luotettavana lähteenä. Esimerkiksi rikospaikan todisteena valokuvan uskotaan näyttävän kaiken, toisin kuin piirros, jonka katsotaan olevan piirtäjän henkilökohtainen tulkinta paikasta. (Wilson 2012, 87.)

Valokuva ei ole vain kuvallinen representaatio. Kokeeko katsoja kuvauksen kohteen vai sen representaation? Valokuvan materiaallinen ydin tuo kuvauksen kohteen poikkeuksellisen läsnä olevaksi. Valokuvan paradoksi voidaan seuravalla tavalla tiivistää:

1. Kun valokuva ymmärretään poissaolevaa kohdetta esittäväksi representaatioksi, kohde on siinä kuitenkin läsnä materiaalisena jälkenä.
2. Kun valokuva ymmärretään läsnä olevaksi materiaaliseksi jäljeksi kohteesta, valokuva *re*-presentaationa saattaa kohteen poissaolevaksi. (Seppänen 2014, 96.)

Sosiosemiotikkojen mukaan kuvanlukemisessa kyse on prosessista, jossa katsoja antaa teokselle oman merkityksensä. Teos ei odota tunnistetuksi tuleamista. Tietyissä kontekstissa tietylle ihmiselle on tarjolla tietty merkitysten varanto. Sosiaaliset tekijät vaikuttavat merkityksen muodostumisessa, vaikka yksilöllä onkin keskeinen rooli merkityksen luonnissa. Yksi merkittävä tekijä on, missä ympäristössä merkityksen tekeminen tapahtuu, katsojan henkilöhistoria ja elämäntilanne vaikuttavat voimakkaasti kuvantulkintaan ja merkityksen antamiseen. Merkityksen antaminen on sosiaalinen ilmiö, katsoja muokkaa koko ajan uudelleen käytössään olevia resursseja ja muokkaa niitä omikseen. (Räsänen 2015, 259.)

Tämän prosessin havaitsin jokaisen haastateltavan kohdalla. Ympäristön vaikutuksesta tein havaintoja, sillä muutaman haastateltavan kanssa satuimme kahvilaan lounasaikaan, jolloin kahvilassa oli paljon ihmisiä. Menimme sitten palaverihuoneeseen jatkamaan haastattelua, sillä vieraiden ihmisten läsnäolo selvästi rajoitti haastateltavan avoimuutta. Kun olimme järjestämissäni valokuva-

näyttelyn avajaisissa, ihmiset puhuivat avoimesti keskenään teosten äärellä. Tilaisuus oli yksityistilaisuus, enkä havainnut vaivaantumista niin suurissa määrin kuin yksityishaastattelujen kohdalla. Toki emme käyneet haastattelussa käyttäjä kysymyksiä järjestelmällisesti läpi teosten kohdalla.

5.2 Teoksen nimen vaikutus tulkintaan

Kuusaman (1990, 17) mukaan kuvateoksen nimi vaikuttaa aina tulkintaamme kuvasta. Kuvassa 2 teoksen nimi on Mielikuvitusmetsä. Mielikuvituksella viitataan ikäluokan kehitysvaiheeseen kuuluvaan vilkkaaseen mielikuvitusleikkiin. Kuvan tyttö omaa hyvän mielikuvituksen ja kuvastaa myös hänen luonnettaan. Siivet tytön selässä johdattaa myös mielikuvitusmaailmaan; anna ajatuksille siivet, uskalla heittäytyä ja ajatella niin kuin itse haluat.

Kuvateksti ankkuroi kuvan merkitykset paikalleen, kertoo Roland Barthes (1915-1980). Kuvallisuus siis loimittuu muihin koodeihin, niiden vuoksi tapahtuvaan kokemukseen maailmasta, aisteihin, mielikuviiin, tunteisiin ja psyykkiseen tilaan (Seppänen 2001, 40).

Kuva 2. Mielikuvitusmetsä (Kuva: Pihla Liukkonen).

Kuvan katselu laukaisee katsojassa tunteita ja assosiaatioketjuja, jotka kytkeytyvät henkilökohtaisiin kokemuksiin. Katsoja katsoo kuvaa sisältöinä, jota ohjaa

pragmaattinen tieto. Syntaktisen ilmaisun perusteella katsoja saattaa tunnistaa kuvaajan tyylin, josta syntyy assosiaatioita kuvaajan aikaisempiin töihin. Sisälön omaksumiseen vaikuttaa todennäköisesti kuitenkin enemmän kuvaan liitetty teksti. Katsoja pyrkii luomaan kuvasta merkityksiä ja itselleen ymmärrettäviä selityksiä. (Hatva 2009, 57-58.)

En itse usko nimen vaikuttavan kuvan tulkintaan niin voimakkaasti, että aidot reaktiot ja mielipiteet olisivat epäaitoja. Kuvan nimen tulkittiin joissakin tapauksissa vahvistavan omaa mielikuvaa ja näkemystä kuvasta. Niissä tapauksissa, joissa nimeä ei ymmärretty tai se oli haastateltavan mielestä epäsopiva, se lähestulkoon sivuutettiin. Eikä nimeä mietitty enää. Joissakin tapauksissa nimen lukeminen johti keskustelua syvemmälle. Yhden kuvan kohdalla tuli mielipide: ”Minä en ajattele noin”. En näe, että sekään on huono asia, että ihmiset ovat tekijän kanssa eri mieltä. Toki se saattaa aiheuttaa katsojassa myös negatiivisia ajatuksia, mikä vaikuttaa kuvantulkintaan.

5.3 Tunteiden vaikutus kuvan tulkintaan

Kognitiivinen psykologia, joka tutkii ihmisen tietoa käsitteleviä prosesseja, on viimeisten vuosikymmenten aikana liitetty myös tunteisiin. Tänä päivänä ne linkittyvät toisiinsa niin, että kognitioita ei voi ymmärtää ilman tunteita eikä tunteita ilman kognitioita. Esteettinen ulottuvuus on osa elämyksellisyyttä, joita esimerkiksi valokuvat meille tarjoavat. Kuuva (2007) ajattelee, että puutetta on tutkimuksista, jotka rakentaisivat yhteyttä tunteiden ja taiteen välille. Yleensä vertailut tyyliuuntien ja emootioiden välillä ovat melko karkeita, kuten epämiellyttävyys tai miellyttävyys. Valokuvan kognitiivinen arvio voi saada aikaan emotion, mutta tämä voi tapahtua myös toisinpäin. Ennenkuin selitämme valokuvaa kognitiivisin käsittein, voimme kokea onnellisuuden tai surullisuuden kuvassa. (Hatva 2009, 18-19.)

Freudin 1800-luvun lopulla kehittämän kiistellyn torjuntateorian mukaan, ihminen pyrkii välttämään epämieluisia asioita tietoisuudessaan. Tässä osallisena on myös motivaatio: muistimme säilyttää mieluummin mukavia asioita. Usko-

mukset ja toiveet, jotka eivät tule hyväksytyksi ja tietoisiksi sisäisen vastustuksen takia, torjutaan ja työnnetään syrjään. (Hatva 2009, 20.)

6 Fenomenologinen tutkimus kokemuksen tutkiminen

Tutkimukseni luonne on kvalitatiivinen eli laadullinen. Karkeimmillaan kvalitatiivinen tutkimus ymmärretään aineiston muodon kuvaukseksi. Empiirisen ilmiön tutkimisessa laadullisia menetelmiä pidetään työkaluina ja korostetaan kohdeilmiön käsitteellisen pohdinnan merkitystä. (Eskola & Suoranta 1998, 13-15.)

Kokemus on fenomenologisen erityistieteen mukaan suhde, merkityssuhde. Kokemuksen rakenne koostuu suhteesta, joka liittää subjektin ja objektin kokonaisuudeksi. Elämäntilanne on käsite, johon kokemuksia peilataan. Elämäntilanteessa on erilaisia ulottuvuuksia, jotka kaikki vaikuttavat kokemisen hetkeen. Tajunnallisuudella on Lauri Rauhalan mukaan kaksi toimintatapaa, henkinen ja psyykinen. Niiden avulla ymmärrämme elämäntilannetta ja sen aiheita. Aiheet ovat tekijöitä, joista elämäntilanne koostuu. Henkisellä ja psyykkisellä tajunnan tehtävällä on yhteinen tehtävä: saada elämäntilanne merkitsemään ihmiselle jotakin. Psyykkisellä on suora ja välitön suhde elämäntilanteeseen. Ihminen ei tiedosta itseään psyykkisen turvin, hän on kyvytön asettamaan ymmärryksen elämäntilanteestaan tarkastelun kohteeksi. Siihen tarvitaan henkistä toimintaa. Henkisen toimintatavan toimiessa elämäntilanne merkityksellistyy kielen ja sosiaalisen maailman läpäisemänä. (Perttula & Latomaa 2006, 116-119.)

Kokemuksen tutkimuksessa on tieteellisesti tärkeää, että tutkittavana oleva asia tavoitetaan sellaisena kuin se on tutkimuskysymysten kannalta todellisuudessa olemassa. Tutkijan ajattelemisen taito ja tahto toteuttaa tutkimus johdonmukaisesti ovat tieteellisyyden perusta. Kiinnostus toisten kokemuksiin edeltää tutkijan empiiristä tutkimusotetta, mitä merkityksellistäviä kokemuksia tutkija haluaa ymmärtää. Tässä palaamme taas elämäntilanteeseen. Tutkijan on löydettävä ihmisiä, jotka ovat sellaisessa elämäntilanteessa, joiden kokemuksista tutkija on kiinnostunut. Ihmisten, minun tapauksessani haastateltavien, on oltava myötämielisiä tutkimukseen, jotta saadaan tarvittavaa tietoa kokemuksesta. Haasta-

teltavan on sitouduttava vastaamaan syvällisesti. Eettisistä syistä on tärkeää, että haastateltavat saavat riittävää tietoa siitä, miksi juuri heidän kokemuksiaan halutaan tutkia. Sanat, käsitteet, tavat liikkua tai puhua eivät ole kokemuksia. Kokemus on elävä ja sen merkityksellistää suuntautumisen kohteena oleva aihe. Eläväksi kokemuksen tekee rakenteellinen side elämäntilanteeseen. (Perttula & Latomaa 2006, 116-119.)

Empiirisessä tutkimuksessa lähtökohtana on, että elävä kokemus saa muotonsa tutkimukseen osallistuvien omassa elämässä. Fenomenologia perustuu luonnolliseen asenteeseen ja tutkimusta tukee arkipäiväinen tapa kokea elämäntilannetta. Tutkimuksen tavoite on ymmärtää välitöntä aiheeseen uppoutuvaa kokemista, ei niinkään tiedollista tai uskonnollista, joka tekee eron narratiivisen ja hermeneuttisen tutkimustavan välille. Haastattelutilanteessa haastattelija pyrkii olemaan läsnä, mutta häivyttämään itsensä sosiaalisesti tilanteesta. Haastattelutilanne toteutetaan kasvokkain vuorovaikutuksessa haastateltavan kanssa. Haastattelija ei saa johdatella haastateltavaa ja hänen ajatuksiaan ja kokemuksiaan. Parhaimmillaan fenomenologinen haastattelu on kokemuksia ilmaiseva yksinpuhelu. (Perttula & Latomaa 2006, 137-138, 141.)

Haastatteluissa kävi niin, että haastateltava alkoi keskustella enemmän valokuvan kuin minun kanssa, mikä mielestäni kuvasi onnistuneita tutkimuskysymyksiä. Valokuvan ja katsojan välinen vuorovaikutussuhde oli olemassa. Nuorin haastateltavista oli 14-vuotias ja vanhin 61-vuotias. Ero kuvien tulkinnassa oli huomattava ja 14-vuotias ei osannut tulkita kuvia niin moniselitteisesti kuin 61-vuotias. Tämä johtuu elämäkokemuksesta ja -tilanteesta. 14-vuotiaalla ei ole elämäkokemusta samalla lailla kuin 61-vuotiaalla.

7 Havainnot syvähaastattelujen pohjalta

7.1 Haastattelun lähtökohdat

Näyttely oli kahvila Nandassa Mikkeliissä huhtikuussa 2016. Kokonaisuudessaan näyttelystä tullut palaute on ollut positiivista, erilaisia tulkintoja ja tarinoita

olen kuullut useita. On ollut mielenkiintoista huomata, miten teokseen keskittyessään ihmiset löytävät uusia merkityksiä valokuvista. Puraan syvähaastatteluihin valittujen valokuvien aineistoja ja päätelmiä. Valitsin 11 teoksesta syvähaastatteluihin 4 teosta, joita analysoitiin. Näiden 4 teoksen valintaan vaikutti lähinnä se, että halusin ottaa mukaan kuvia eri ikäluokista ja tilanteista, ettei esimerkiksi kaikki kuvat joita analysoitaisiin olisi ennen elämänkaaren vaihetta nuoruusikä. Syvähaastateltavat valitsin eri ikäluokista, pyrin ottamaan haastatteluihin viisi eri ikäistä ja erilaisissa elämäntilanteissa olevia ihmisiä. Fenomenologisessa tutkimuksessa kokemuksia peilataan elämäntilanteeseen. Haastateltavana oli 61-vuotias yrittäjä nainen, jolla on yksi aikuinen poika. Hän asuu tällä hetkellä yksin. Toinen oli 14-vuotias nuori nainen, joka asuu äitinsä kanssa kaksin ja ratsastaa sekä työskentelee tallilla. Kolmas 46-vuotias opiskelijamies, joka asuu yksin. Neljäntenä 36-vuotias nainen, yksi lapsi ja aviomies. Viidentenä 34-vuotias nainen, 3 lasta ja aviomies. Hänellä on paljon muutoksia työelämässä, jotka askarruttavat mieltä.

Kysymys kuinka onnistunut kuva on? Oli mielestäni mielenkiintoinen, sillä vastaajan tausta vaikutti selvästi siihen, mistä kontekstista kuvan onnistumista lähdettiin selvittämään. Osa mielti kuvan onnistumisen niin, että kuinka paljon se puhuttelee ja herättää kysymyksiä. Osa alkoi luetella teknisiä asioita, kuten valaistusta, sommittelua ja syväterävyyttä. Tässä on siis keskeistä se, mille ominaisuudelle ihminen painottaa merkityksen ja tärkeyden arvoa.

Luettuani palauteboksiin tulleita palautteita näyttelystä, huomasin ilokseni, että kaikki tekemäni teokset oli mainittu palautteissa. Jokainen työ kosketti jollakin tapaa. Siitä olen iloinen.

7.2 Onni?

Onni? valokuva oli selvästi ristiriitaisin kaikista kuvista. Ensimmäisenä katse kiinnittyi naisen kasvoihin, lukuun ottamatta yhtä haastateltavaa, joka kiinnitti huomiota raskausvatsaan. Tuijotus, katse, viha – nämä nousivat esille voimakaimmin. Raskaus mielletään vaaleanpunaiseksi ja onnen täyteiseksi, mutta

aina se ei sitä ole. Siitä tämä kuva kertoo ja se viesti tästä kuvasta löydettiin hyvin. Piikikkäät korut, kontrasti ja symmetrinen asetelma tekevät kuvasta voimakkaan. Yhteyksiä omaan elämään löysivät naiset, joilla itsellään oli lapsia, mutta 61-vuotias nainen ei kokenut tästä yhteyksiä omaan elämäänsä raskauden kautta, koska siitä on jo niin pitkä aika. Nainen 14 vuotta löysi yhteyden omaan elämäänsä TV-sarjan kautta. Hänelle tuli kuvasta mieleen sarja Mustat lesket.

Kulttuurisia merkityksiä alkoi paljastua tästä kuvasta pienen keskustelun jälkeen. Suomessa musta väri liitetään onnettomuuteen ja kuolemaan. Väritys ja kuvan teema miellettiin ristiriitaisiksi. Esimerkiksi Espanjassa, tämä voitaisiin kokea onnelliseksi kuvaksi tummien sävyjensä puolesta, sanoo 46-vuotias mies. Nainen 61 vuotta piti hyvänä asiana, että naisten vauvamasut saa tänä päivänä näkyä rauhassa. Keskustelun mentyä eteenpäin Suomen työllisyystilanteeseen ja vanhempainvapaisiin. Naiset pitävät Suomessa suurimman osan vanhempainvapaista, ehkä nainen haluaa olla vanhempainvapaalla, mutta säilyttää myös työpaikkansa. Nainen on määrätietoinen ja haluaa pitää lapsestaan huolta juuri nyt. Nainen 36 vuotta pitää naista vahvana, Suomessa naiset kannattelevat perheitä: ”Jos ei ois naisia, täällä olisi paljon vähemmän jengiä.” Tekijäntunteminen ei tuntunut vaikuttavan suurimmassa osassa kuvia, enemmän vaikutti, jos tunsi kuvassa olevan henkilön.

Kysymys kuinka onnistunut kuva on? Herättää ajatuksia ja se on kuvassa oleellinen asia. Nainen 36 vuotta ei ajattele onko kuva onnistunut vai ei, vaan sitä, mitä kuvilla yritetään viestittää. Se on tärkeämpää. Nainen 34 vuotta sanoi, että siinä mielessä kuva on onnistunut, koska hän on itse kuvassa mallina, eikä tunnista itseänsä kuvasta. Olen kuvaajana saanut kuvattavasta irti jotain erilaista, millaiseksi hän ei itsensä miellä.

Kuva 3. Onni? (Kuva: Pihla Liukkonen)

Kun ihmisiä kuvataan vuorovaikutteisesti, vaikuttavat kuvaajan ohjeet ja persoonallisuus kuvaustilanteeseen. Henkilökuvauksessa vaatii kuvaajalta hyviä vuorovaikutustaitoja ja kykyä hahmottaa toisen ihmisen persoonallisuuden ydin. Henkilökuvissa mallit viestivät jotain itsestään. Kun tuotetaan performatiivisia henkilökuvia mallilla voi olla enemmän valtaa kuvan syntyyn. (Pienimäki 2013, 114-115.) Suurimmassa osassa kuvista mallit saivatkin vaikuttaa kuvan syntyyn, mutta tässä Onni? -teoksessa määrittelin melko tarkkaan, kuinka halusin mallin toimivan.

7.3 Mielikuvitusmetsä

”Kevät, elämän puhtoinen alku. Siivet eivät ole ottaneet vielä osumaa”, sanoi nainen 36 vuotta. Itse ajattelin tätä kuvaa iloisena mielikuvitusmetsänä, jossa tyttö kannon päällä istuskellessaan leikkii mielikuvitusleikkejään omassa maailmassaan. Loppujen lopuksi kuvasta nousi päällimmäiseksi esiin huoli, surumielisyys ja hämmennys. Kuva miellettiin sekä iloiseksi että surulliseksi. Tytöstä mainittiin sanat enkeli, perhonen, maahinen, keijukainen. Kaikkien haastateltavien katse kiinnittyi siipiin, valkoisuutensa sekä tarkennuksen ansiosta. Toisena katse lähti vaeltamaan tytön letteihin. Yhteyksiä omaan elämään löydettiin. Oma sisäinen lapsi löytyi, favorite-naapurintyttö tuli mieleen, omat lapset. ”Herkkyyys ja maailma, jossa on voinut istua tuossa lapsen olossa, muu maailma on pois.” kertoi 61-vuotias nainen. Kulttuurinen merkitys tuli selvästi esille ympäristöstä: puhdas, kaunis, suomalainen metsä valkovuokkoineen.

Mielikuvitus sanana, toi monelle mieleen värikkään maailman, jossa on sarjakuvahahmoja. Kuva ei sinänsä kohtaa mielikuvitusmaailmaa. Oma ajatukseni oli, että tytön pään sisällä on meneillään mielikuvitusleikki. Tämä nimi ja kuva koettiin osittain ristiriitaiseksi. Kuvassa oleva varjo mainittiin kerran. Tyttö on vielä valon puolella, mutta varjo luo kuvaan negatiivisen sävyn. Tässä kuvassa koettiin assosiaatioita omaan lapsuuteen, jossa pieni sisäinen tyttö heräsi.

Kuva 4. Mielikuvitusmetsä (Kuva: Pihla Liukkonen)

Oli mielenkiintoista huomata, kuinka haastateltavat kokivat kuviin valitut symbolit eri tavoin. Kuvassa 4 Mielikuvitusmetsä, pienellä tytöllä on selässään valkoiset siivet. Ne koettiin joko puhdistavana, keijukaismaisina tai tyttöä kutsuttiin myös enkeliksi ja miellettiin surulliseksi, koska hän oli pää painuksissa

7.4 Minä valitsin sinut

Kuvassa 5 katse kiinnittyi kaikilla silmiin, naisen katseeseen. Mies 46 vuotta sanoo: ”Hetki piti miettiä mitä tossa kuvassa on. En meinannu hahmottaa mikä kuva tää on. Katse on ainoa selkeä piirre, kiinnekohta. Menee joka suuntaan raajoja ja linjoja.” Kuvassa nähtiin ensin nainen ja vasta hetken tarkastelun jälkeen havaittiin mies, joka halaa naista. Salaperäiseksi kuvan tekee se, että miehen kasvot on piilossa. Kaunis nainen ja intensiivinen katse vie tässä kuvassa huomion ja jättää muut varjoonsa.

Yhteyksiä omaan elämään löydettiin parisuhteen ja seksuaalisuuden kautta. Hyvä olo ja tunne siitä, että on saanut tulla valituksi. Nainen 34 vuotta viittasi yhteyksistä omaan elämäänsä: ”Miehen syvä halaus. Pehmeä ote. Tulee oma mies mieleen. Että kun hän halaa, hän halaa niin, että sillä on merkitystä. On kivaa, kun on itsellä ihminen joka myös halaa tuolla tavalla.”

Kulttuurisesti kuvasta nousi esiin miehen vahva suomalaisuus ja ”mörököllimäinen” ote. Naisen silmistä nousi esille nykypäivänä nuorten elämässä elävä laskelmointi ja salaperäisyys. Onko tämä kuitenkin vain välivaihe johonkin? Suomalaisen asenne alastomuuteen ja saunakulttuuri nousivat esiin. Tämä voisi olla joissakin kulttuureissa jopa shokeeraava kuva. Tässä kuvassa tekijän tunteminen nousi esiin. Haastateltavat pohti, että vaatii minulta tietynlaista rohkeutta julkaista tällainen kuva. Parisuhdetta olisi voinut kuvata monella eri tavallakin.

Kuva 5. Minä valitsin sinut (Kuva: Pihla Liukkonen)

Syvähaastateltavien mielestä kuvasta löytyy paljon eri ulottuvuuksia. Kuvaa pidettiin onnistuneena. Oikeat kohdat pääroolissa, naisessa kiehtovaa voimaa, kuva ei menetä mielenkiintoa, vaikka lähtee pois siitä ajatuksesta mikä ensimmäisenä kosketti. Kuvan nimi aiheutti keskustelua. Kumman repliikki tuo on? Voiko ketään valita? En silti näe, että nimeäminen olisi vaikuttanut tulkintaan kuvasta huomattavasti.

Viestintä on myös sanatonta: elkeet, katse. Huomaamme herkästi, jos suu sanoo toista kuin elkeemme antavat olettaa. Ihminen elehtii käsillään, kun hän jäsentelelee ajatuksiaan. Verbaalinen on visuaalista. (Hietaharju, 2010, 116.)

7.5 Eheys

Kuva 6 oli varsinainen hyvänmielenkuva. Haastateltavat alkoivat hymyillä, kun saavuttiin tämän valokuvan luo. Nuorekas hulluttelu, pusuhuulet ja elämänilo. Ensimmäisenä katse kiinnittyi suuhun ja silmiin. Nainen 14-vuotta: ”Mulle tulee mieleen oma mummo, hänkin on tuollainen hupsuttelija.

Mies 46 vuotta sanoi: ”Tässä on ihminen, joka on pitänyt itsestään huolta. Ihana tapa kuvata vanhuutta. Vanhuutta yleensä kuvataan yksinäisenä roolina. Paras kuva tässä näyttelyssä. Näkee, että tämä vanhus voi hyvin.”

Yhteyksiä omaan elämään löydettiin tulevan vanhuuden ja fyysisen hyvinvoinnin kautta. Omat vanhemmat ja isovanhemmat olivat tiiviisti mukana keskustelusta. Nainen 61-vuotta pohtii: ”Tulin eilen illalla todenneeksi, että lihaskuntoa pitäisi tehdä enemmän. Ihan hirveen ajankohtainen kuva minulle. Olen kohta jäämässä eläkkeelle ja tiedän, että jos fyysinen kunto ja lihasvoima eivät ole hyvät niin kaatuilen entistä enemmän. Terveitä hyvinvoivia vuosia ei ole, jos ei ole liikkuva ihminen.”

Kuva 6. Eheys (Kuva: Pihla Liukkonen)

Kulttuurisia merkityksiä löytyi mm. voimistelukeilojen kautta. Naisvoimistelu ja rytmisen liikunta on osa suomalaisuutta. Yleisilme, vaatetus ja sinivalkoinen väritys miellettiin suomalaisiksi. Mieleen tulivat suomalaiset vanhainkodit, kirjoittelut vanhuksien huonovointisuudesta ja yksinäisyydestä. Niitä ei tässä kuvassa näy.

Eri kulttuureissa tulkitaan ilmeitä samansuuntaisesti, mutta suoraan ei voida sanoa, että joku tietty kuvakieli olisi kansainvälistä. Nauru on universaalitapa ja eri kulttuureissa se tunnustetaan iloksi. (Hietaharju, 2010, 116.)

8 Lopuksi

Kuvanlukutaito ja kuvantulkitseminen on opeteltavissa ja kehitettävissä oleva taito. Uskon, että tämän opinnäytteen jälkeen osaan tulkita kuvia syvällisemmin. Opin havaitsemaan katsojissa tapahtuvia muutoksia ja kuinka he rakentavat merkityksiä kuvien avulla. Harjoitusainetta kirjoittaessani en osannut antaa omia esimerkkejä teorioihin ja kuvanlukutaidosta keskustellessa ilmeneviin käsitteisiin. Nyt kun olen käynyt läpi valokuvia haastateltavien kanssa sekä haastattelu-tilanteen. Olen saanut omia kokemuksia näistä tilanteista. Minun on nyt huomattavasti helpompi mieltää noita teorioita. On ollut mukava huomata, kuinka haastatteluissa tuli ilmi selkeitäkin tapauksia, joissa haastateltavat puhuivat nimenomaan esimerkiksi kuvassa olevan paradigman vaikutuksesta.

Sellaisistakin asioista joita ei tullut ajatelleeksi suunnitteluvaiheessa, on selvitty. Yhdeksän kuvauspäivän suunnittelu, toteuttaminen, jälkikäsitteilyt, sponsoreiden hankinta, näyttelypaikan hankinta, haastatteluiden ja kuvanlukutaitoon perehtyminen on ollut kokonaisvaltainen projekti. Kehitystä on tapahtunut joka osalla. Kuvaustilanteet ovat asettaneet haasteita, jotka ovat vieneet minua kuvaajana seuraavalle tasolle. Osaan etsiä kuvaustilanteista erilaisia kuvakulmia ja lähestymistapoja. Tekninen osaaminen on karttunut erityisesti kuvankäsittelyn puolella. Kuvien kokojen ja paikkojen miettiminen sekä valokuvanäyttelyn paikan rajoitteet, ovat antaneet lisähaastetta näyttelyn suunnitteluun.

Haastattelutilanteet osoittautuivat mielenkiintoisiksi ja antoisiksi tilanteiksi. Oli hienoa huomata, kuinka kuvat puhuttelivat haastateltavia, kahvilan asiakkaita ja kutsuvieraita. Näyttelyn palautteisiin kertyi runsaasti palautetta ja ilokseni huomasin jokaisen teoksen tulleen mainituksi. Kaikista on löytynyt joku tunne, väri, tilanne tai merkitys, joka on pysäyttänyt katsojan taulun kohdalle. Tämä oli yksi tavoite näyttelyssä: tehdä pysäyttäviä kuvia, jotka puhuttelevat ja antavat merkityksen katsojalle.

Loppujen lopuksi kuvantulkinta on laaja erilaisten teorioiden ja mahdollisten merkitysten verkko. Emme voi koskaan loppujen lopuksi tuottaa kuvaa, jolla olisi kaikille ihmisille sama merkitys ja kokemisarvo.

Lähdeluettelo

- Barthes, R. 1980. Valoisa huone. Jyväskylä: Gummerus Oy.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Freeman, M. 2012. Miten valokuva toimii. Näe, tulkitse ja opi mestarikuvaajilta. Jyväskylä: Docendo Oy.
- Haastattelut: 13.4.2016, 14.4.2016, 16.4.2016, 30.4.2016.
- Hatva, A. 2009. Merkityksen välittäminen kuvan avulla. Tampere: Tampereen yliopisto.
<https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/66522/978-951-44-7837-6.pdf?sequence=1> 15.4.2016.
- Hietaharju, M. 2010. Kuuntele kuvaa. Näkökulmia valokuvan tulkintaan. Porvoo: Bookwell Oy.
- Knuuttila, T. & Lehtinen, A.P. 2010. Representaatio, tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Kuusamo, A. 1990. Kuvien edessä. Helsinki: Painokaari Oy.
- Lundström, J-E. 2012. Valokuvallisia todellisuuksia. Vantaa: Liike Kustannus Oy
- Mitchell, W.J.T. 2005. What do pictures want? : the lives and loves of images. Chicago, Ill. : University of Chicago Press.
- Nurmi, J-E., Ahonen, T., Lyytinen, H., Lyytinen, P., Pulkkinen, L. & Ruoppila, I. 2014. Ihmisen Psykologinen kehitys. Juva: PS-kustannus.
- Oittinen, J. & Tuominen, T. 2007. Olennaisen äärellä, johdatus audiovisuaaliseen kääntämiseen. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes print.
- Perttula, J. & Latomaa, T. 2006. Kokemuksen tutkimus. Vantaa: Dark Oy.
- Pienimäki, M. 2013. Valokuvien kriittinen tulkitseminen, medialukutaitona ja laji-tyypittely sen kehittäjänä. Porvoo: Bookwell Oy.
- Räsänen, M. 2015. Visuaalisen kulttuurin monilukukirja. Lahti: Aldus Oy.
- Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. 2005. Haastattelu tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino Oy.
- Seppänen, J. 2001. Katseen voima. Tampere: Vastapaino.
- Seppänen, J. 2005. Visuaalinen kulttuuri. Tampere: Vastapaino.
- Seppänen, J. 2014. Levoton valokuva. Tampere: Vastapaino.
- Venkula, J. 2004. Taiteen välttämättömyydestä. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Vuorinen, J. 1997. Taideteos merkinä. Helsinki: Hakapaino Oy.